

O LJUBAVI I ZADOVOLJSTVU

Imam Ebu Hamid Muhammed el-Gazali r.a.

UVODNA RIJEČ IMAMI GAZALIJE

Hvala i poštovanje neka su - onoliko koliko je zvijezda na nebu, kišnih kapi, lišća na drveću, zrna pijeska u pustinji, atoma zemlje i neba - Uzvišenom, Veličanstvenom, Silnom, Mudrom, Jedinom Allahu dž.š. On je dostojan svake slave i hvale.

Allah je Velik i Uzvišen, Slavan i pun sjaja, Uzrok potpune veličanstvenosti, neiscrpan je u Svojoj Mudrosti. Negovu Bitnost i Biće ne može shvatiti i ne pozna niko nego On sam.

Priznavanje Njega (kao Istine) i ispovijedanje svoje slabosti i nemoći u odnosu spram Njega je za iskrene, a najveći stepen i Božija nagrada za meleke i vjerovjesnike.

Divljenje i zaprepaštenost na tragovima Njegove Veličanstvenosti zadnja je granica razuma kod razumnih.

Posmatranje, divljenje i zapanjenost su početak puta za putnika (salika) koji želi osjetiti Njegovu blizinu i ljepotu.

Njega spoznati znači: čitav se Njemu predati i Njime biti preokupiran. Govoriti da ga neko može potpuno spoznati je umišljenost i čista zabluda. Isto tako, poistovijetiti Ga sa bićem čovjeka, da čovjek Njemu liči, je zabluda, jer je On neuporediv. Zato, otvori, čovječe, oči od zasjenjivanja (obmane).

Onima koji hoće da vide odraz ljepote Njegovog Bića potrebna je nužna spoznaja i nadahnuće. Tek na takav način razum je nagrađen i tek se tada mogu posmatrati divna djela Stvoritelja. Čovjek ne može polemisati niti mudrovati o Njegovom Uzvišenom Biću bez spoznaje i Božijeg nadahnuća.

Probuđeno srce ne može ni za trenutak zanemariti posmatranje Njegovog divnog djela, da ne razmišlja kako i na čemu počiva Njegovo Biće (Bit). Zbog toga je nužno da se spozna da sve stvari svjedoče i pokazuju trag Njegove Moći te trag odsjaja svjetla (nura) Njegovog Bića kao nadnaravnost Njegove Mudrosti. Kroz sve to i iz svega toga izbija odsjaj ljepote koja je od Njega, tako da se u svemu On pokazuje. Ništa drugo osim Njega nema, On je stvarno postojanje. Jer sve stvari i postojanje su odsjaj svjetla (nura) Njegovog Bića.

Neka je trajni blagoslov i salat na Njegovog izabranika, Muhammeda a.s., začetnika svih poslanika, pokazivača ispravnog puta, vođu pravovjernih, onoga kome je Gospodar tajne povjerio i među poslanicima ga odabrao. Neka je blagoslov na njegove sljedbenike i predvodnike njegove zajednice koji su pokazivači na putu Svetog Zakona (Šerijata). Znaj da čovjek nije stvoren za igru i zabavu, nego je njegova vrijednost velika, a time i njegov zadatak. Njegovo tijelo je zemaljsko i potiče od nižeg svijeta, dok je njegov duh od višeg svijeta i Božanskog je porijekla.

Slavan je samo Allah, kako se On divno slavi u Svom carstvu i svetosti Svoje čistoće, koji je poslao Svoga poslanika i koji preporučuje zahvalnost na tome, pa kaže: “Ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji hvali Allaha, Vladara Svetoga, Silnoga, Mudroga. On je neukim poslao Poslanika, jednog između njih, da im ajete Njegove kazuje i da ih očisti i knjizi mudrosti nauči, jer su prije bili u očitoj zabludi.” (Sura LXII, 1-2.) To znači: da ih očisti od niskosti i životinjskih svojstava, te da ih poduči mudrosti i da se zaogrnu svojstvima meleka.

O LJUBAVI

Znaj da se istinska ljubav odnosi i pripada samo Allahu dž.š., a s pravom se može reći da je ona pravi i krajnji cilj svih stepeni. Svrha svih odgoja i čišćenja nije ništa drugo do odgoj i čišćenje od svega što smeta i utječe na uzvišenu ljubav prema Allahu dž.š. Četvrtina kruga uništavajućih prljavih stvari pripada smetnji ovoj čistoj ljubavi, a spasonosne stvari o kojima smo govorili su: tevba, sabur, povlačenje od svijeta, strah i drugo. Eto to su preduslovi da se plodovi i posljedice te ljubavi, poput čežnje i odanosti koji iz nje slijede, nađu i stope kod tebe. Najpotpunije savršenstvo koje čovjek može postići je to da ljubav prema Allahu dž.š. ispuni njegovo srce tako da se ona uzvisi iznad svega što postoji, a kada to nije moguće, onda da makar pretegne sve ostale stvari. Spoznaja biti ljubavi je tako mučna da je neka zahirska ulema potpuno zanijekala ljubav prema Allahu dž.š. i rekla da se uopšte ne može voljeti Biće koje nije od iste vrste kao što smo i mi i da ljubav prema Allahu dž.š. ne znači ništa drugo do nepokornost prema Njemu. Ali ko ovako vjeruje, taj apsolutno ništa ne zna o suštini same vjere. Zbog toga je neophodno da ovo razjasnimo pa ćemo prvo govoriti o svjedočanstvima koja pružaju Sveti Zakoni (Šerijat) o ljubavi prema Allahu dž.š., a zatim o njenoj suštini i zakonitosti.

O IZVRSNOSTI LJUBAVI PREMA ALLAHU DŽ.Š.

Znaj da se svi muslimani slažu u tome da ljubav prema Allahu dž.š. spada u jednu od dužnosti.

Ali kako ljubav može postati dužnost u slučaju kad ona uopšte ne postoji i kako se ljubav može tumačiti kao pokornost kada pokornost slijedi iz ljubavi i njen je plod? Jer neophodno je i nužno da prethodno ljubav već bude prisutna da bi se zatim pokorila ašiku. Allah dž.š. kaže u jednom ajetu: "On voli njih i oni vole Njega." Allahov Poslanik a.s. kaže: "Niko neće biti vjernik (mu'min) sve dok ne zavoli Allaha i Njegova Poslanika više od svega." Još je rekao: "Allahov rob neće biti vjernik (mu'min) sve dok mu Allah i Njegov Poslanik ne budu draži od njegove žene, imetka i svih ljudi." Neko je upitao Muhammeda a.s.: "Šta je iman?" On je odgovorio: "Da ti Allah i Njegov Poslanik budu draži od svega."

Allah dž.š. je zaprijetio u jednom ajetu: "Reci: Ako su vam očevi vaši, i sinovi vaši, i braća vaša, i žene vaše, i rod vaš, i imanja vaša koja ste stekli, i trgovačka roba za koju strahujete da neće prođe imati, i kuće vaše u kojima se prijatno osjećate - miliji od Allaha i Njegova Poslanika i od borbe na Njegovom putu, onda pričekajte dok Allah Svoju odluku ne donese..." (Et-Tevbe, 24.)

Jedan sahabija je rekao Allahovom Poslaniku: "Volim te." On mu je odgovorio: "Spremi se za siromaštvo." Drugi sahabija mu reče: "Ja volim Allaha." Muhammed a.s. mu odgovori: "Spremi se za nevolje."

U jednom hadisu se govori o Ibrahimu a.s., Allahovom prijatelju, kad mu je došao hz. Azrail da mu uzme dušu . Ibrahim a.s. mu reče: "Jesi li ikada vidio da prijatelj ubije svog prijatelja?" Na to mu je došla objava od Allaha dž.š.: "Jesi li ikada vidio da se zaljubljeni protivi da ode svojoj dragoj?" Na to Ibrahim a.s. reče: "O, Azraile! Uzmi mi dušu jer je to sada moja volja!"

U jednoj dovi Allahova poslanika a.s. se kaže: "Ja, Rabbi! Pokloni mi ljubav prema Tebi i prema onima koji Tebe vole, kao i prema svemu onome što me vodi do Tvoje Ljubavi. Daj da mi ljubav prema Tebi bude draža od ljubavi žednog za hladnom vodom."

Neki beduin je došao Allahovom Poslaniku a.s. i upitao ga: "Kad će biti Sudnji dan?" On ga je na to upitao: "Šta si ti spremio za Taj dan?" Ovaj mu odgovori: "Nemam puno namaza i posta, ali ja volim Allaha i Njegova Poslanika." Na to je Muhammed a.s. rekao: "Sutra, na Sudnjem danu, svako će biti sa onim koga voli."

Ebu Bekr es-Siddik r.a. je rekao: “Ko okusi čistu ljubav prema Allahu dž.š., taj će zbog toga zaboraviti ovaj svijet i okrenuće se od ljudi.”

Hasan el-Basri je rekao: “Allaha voli onaj ko istinski (s Hakkom) spozna Allaha, a dunjaluk mrzi onaj ko istinski (s Hakkom) spozna dunjaluk. Mu'min je veseo sve dok je bezbrižan (osim za Allahom), a kada počne da razmišlja, postaje zabrinut i snužden.”

Priča se da je jednom Isa a.s. došao među jednu skupinu ljudi koji su izgledali jadno i siromašno. Upitao ih je: “Šta je sa vama?” Oni su odgovorili: “Ovako smo ojađeni iz straha od Allahove kazne.” Isa a.s. im reče: “Vi ste kod Allaha zaslužili da vas sačuva od Svoje kazne.” Potom je sreo drugu grupu ljudi koji su izgledali još jadniji i siromašniji. Isa a.s. ih je upitao: “Šta je sa vama?” Odgovorili su: “Žudnja za Džennetom nas je ovako ojadila.” Isa a.s. im reče: “Vi ste kod Allaha dž.š. zaslužili da vam zadovolji vašu žudnju.” Zatim je sreo treću grupu ljudi koji su izgledali najjadnije i najsiromašnije, ali njihova lica su blistala poput ogledala. Upitao ih je Isa a.s.: “Šta je sa vama?” Odgovorili su: “Ljubav prema Allahu nas je dovela do ovoga.” Na to Isa a.s. sjede kod njih i reče: “Vi ste oni koji su u Allahovoj blizini. Vi ste oni koji su u Allahovoj blizini. Nama je naređeno da sjedimo u društvu takvih ljudi.”

Sari es-Sakati je rekao: “Sutra, na Sudnjem danu, svi će ljudi zajedno sa svojim poslanicima biti pozvani ovim riječima: “O, sljedbenici Musaovi! O, sljedbenici Isaovi! O, sljedbenici Muhammedovi,” a na kraju će se završiti pozivom: “O, vi, koji ste zaljubljeni u Allaha!” Zatim će im se reći: “O, vi, Allahovi prijatelji! Dođite Uzvišenom Allahu!” A njima će se učiniti da će im od radosti srce iskočiti iz grudi.”

U jednoj od Svetih Knjiga (Objava) se kaže: ”Robe Moj, Ja te volim. A po pravu koje imam nad tobom, hoću da i ti voliš Mene.”

O SUŠTINI LJUBAVI I NJENIM UZROCIMA I O TOME

ŠTA ZNAČI LJUBAV PREMA ALLAHU DŽ.Š.

Znaj da je za razumijevanje ove teme, koja je obrađena u ovom poglavlju, prije svega potrebna spoznaja o suštini ljubavi kod samog sebe, kao i spoznaja o uslovima i uzrocima ljubavi. Tek tada ćemo moći razmatrati šta znači ljubav prema Allahu dž.š.

Prije svega treba reći da je ljubav razumljiva tek nakon određene dostignute spoznaje i opažanja jer čovjek može da voli samo ono o čemu posjeduje izvjesno znanje. Zbog toga i jest nemoguće opisati neživo tijelo ljubavi. Ljubav je, štaviše, jedna osobina darovana živim bićima i vezana sa jednom sposobnošću posmatranja i opažanja.

Stvari koje se opažaju dijelom su takve da su čovjeku po volji, da odgovaraju prirodi čovjekovog opažanja i da za njega predstavljaju radost; dijelom su takve da su suprotne od radosti i izazivaju kod čovjeka bol; i konačno, dijelom su takve da kod čovjeka ne izazivaju ni bol ni radost. Čovjek voli sve ono što kod njega, prilikom opažanja i promatranja, izaziva radost i zadovoljstvo, a mrzi sve ono što kod njega izaziva bol. I konačno, čovjek ne pokazuje ni ljubav ni mržnju prema onome što kod njega ne izaziva ni radost ni bol. Prema tome, voli se sve ono što izaziva radost i sve ono što pruža osjećaj zadovoljstva.

Kad čovjek nešto voli, to znači da u njegovoj naravi postoji izvjesna sklonost prema toj stvari, a kad nešto mrzi, to znači da u njegovoj naravi postoji neka odvratnost prema tome. Dakle, ljubav se sastoji iz sklonosti čovjekove prirode prema onome što kod njega izaziva radost. Kada se ta sklonost učvrsti i dobro ojača, onda prelazi u ljubavnu bol. Mržnja se sastoji u odvratnosti ljudske prirode prema onome što u njemu izaziva bol i tugu. Kada ona dobro ojača, prelazi u gađenje.

Ovo je prvo što čovjek mora znati o suštini ljubavi.

Drugo je to da se ljubav, koja je ovisna o promatranju i znanju, razlikuje po predmetima i čulnim organima koji svrstavaju to opažanje u različite klase. Svako čulo osjeća određenu vrstu stvari i pojava i stvara osjećaj zadovoljstva opažajući samo neke, za njega specifične pojave i stvari. Iz toga slijedi da su ove stvari i pojave bliske ljudskoj prirodi tako da ih zdrava i čista čovjekova priroda voli. Vid posjeduje radost u gledanju i opažanju lijepih, vidljivih stvari i ljupkih, lijepih oblika. Sluh ima radost u divnim i ritmičnim melodijama, njuh u lijepim mirisima, ukus u jelima, a dodir u mehkim i nježnim stvarima. Pošto sve ove stvari izazivaju radost opažanjem i osjećanjem čulima, čovjek ih zbog toga voli, tj. čista i zdrava čovjekova priroda ih približuje sebi.

Allahov Poslanik a.s. je rekao: "Od ovog svijeta mi je dopušteno da volim tri stvari: mirise, žene i namaz, koji je moja očna zjenica."

On je za mirise rekao da ih voli, mada, osim čula mirisa, sluh i vid nemaju nikakve slasti u njima. Ista je stvar sa ženama, u kojima slast imaju čula vida i dodira, a nemaju čula mirisa, ukusa i sluha. Namaz je nazvao zjenicom svoga oka i iskazao je ljubav prema njemu ovim najobuhvatnijim čulom, mada, nijedan od svih ovih pet čula nema slasti u namazu, već je to, štaviše, neko šesto čulo čiji je organ srce. To može razumjeti samo onaj koji i sam ima ovakvo srce.

Radost, koju pruža ovih pet čula, osim ljudi, imaju i životinje. Kad bi, međutim, ljubav prema stvarima i pojavama bila ograničena sa ovih pet čula, tad bi se moglo reći: "Pošto se Allah dž.š. ne može opažati preko čula i pošto se ne može predstaviti u mašti, onda se On nikako ni ne može voljeti." Tada bi jadni čovjek izgubio onaj stepen nad životinjama koji mu je dat preko tog šestog čula, koje je svojstveno samo njemu. On to čulo naziva razum, svjetlost, srce ili nekako drugačije, mada ono samo nema neku vezu sa imenima koja mu ljudi daju.

Unutarnji (batinski) vid je jači od vanjskog (zahirskog), opažanje srcem je oštrije od opažanja okom, ljepota gledanja stvari razumom je veća od ljepote vanjskih formi tih stvari koju dobijamo čulom vida. Stoga je razumljivo da je srčana radost uzvišena, Božanska stvar. Kad je čovjek doživi, ona postaje tako silna, kao da je doživljena preko čula. Ona postaje savršenija i veća, a bliskost čovjekovoj zdravoj prirodi i razumu postaje sve jača. Jer ljubav nije ništa drugo do približenje promatrane stvari onome kome to promatranje pričinjava zadovoljstvo. To ćemo kasnije detaljno prikazati.

Prema tome, ljubav prema Allahu dž.š. može negirati samo onaj koji se vratio na stepen životinje i koji nije dosegao ni do čega izvan čulnog opažanja i saznanja.

Treće, što čovjek mora znati, je činjenica da čovjek sam sebe voli, a i da druge može voljeti zbog samog sebe. Može li se uopšte pojmiti da on voli nekog čovjeka zbog nečeg drugog, a ne zbog sebe? Glupim ljudima je ovo teško shvatiti jer oni smatraju da je nezamislivo da čovjek voli nekog drugog zbog nečeg drugog, a ne zbog svoje koristi i oni, npr. ne razumiju samo promatranje čovjeka. Ipak, istina je da je ovo sasvim razumljivo i da se u stvarnosti dešava.

Stoga ćemo sada pristupiti razlaganju uzroka i vrsta ljubavi.

1) Prvo što svako živo biće voli je njegovo sopstveno ja. Ova ljubav prema samom sebi znači da u prirodi svakog živog bića leži bliskost očuvanja sopstvenog postojanja i mržnja prema nestanku, nepotpunosti i poništenju samog sebe. Jer po prirodi čovjek voli ono što mu se, kao zaljubljenom, daje. A šta bi čovjeku bilo preče od samog sebe i od svog života i čemu bi se više protivio od nestanka, nepotpunosti i poništenja samog sebe? Zbog toga čovjek voli svoj život i želi da ga očuva, a plaši se smrti i umiranja, ne samo iz straha što ne zna šta ga čeka poslije smrti, niti iz straha od samrtnih muka. On se boji i kad bi umro bez bola i kad na drugom svijetu ne bi imao ni nagrade ni kazne. Ni tada on ne bi rado umro jer gaji mržnju prema smrti.

On voli smrt i nepostojanje samo onda kada u životu prolazi kroz teške patnje. Jer koga snađu nevolje, taj voli da ga one prođu na bilo koji način. I kada takav čovjek voli nepostojanje, on ga ipak ne voli zbog samog sebe, već zbog toga što to nepostojanje znači prestanak nevolja koje su ga snašle. Inače, čovjek mrzi poništenje samog sebe i mrzi svoje nepostojanje, a voli održanje vlastitog postojanja.

Isto tako, čovjek voli sve ono što održava njegovo postojanje, kao i sve ono što njegovo postojanje dovodi do savršenstva. Jer nesavršenost je sve ono što savršenost kod sebe nema i nesavršenost nije ništa drugo do nepostojanje stvari koje nedostaju samoj savršenossti. Nepostojanje je suprotno i omraženo, kako samom čovjekovom postojanju, tako i svim osobinama koje vode do savršenosti njegovog postojanja. Čovjek voli svoje postojanje i osobine koje dovode do njegovog savršenstva. Ovo je jedno od urođenih svojstava ljudske prirode koje je Allah dž.š. uspostavio Svojim Sunnetom, a u Allahovom dž.š. Sunnetu nema nikakve promjene.

I tako, prvi predmet ljubavi i obožavanja kod čovjeka je on sam, zatim njegovo zdravlje, njegova imovina, djeca, rodbina i prijatelji. Čovjek voli svoje tijelo i svoje zdravlje sve dok oni održavaju i usavršavaju njegovo postojanje. On voli imetak sve dok je on sredstvo za održanje i poboljšanje njegovog života, a tako je i sa svim drugim stvarima koja predstavljaju pomoćna sredstva za njegov bolji život. Jer čovjek voli sve ove stvari, ne zbog njih samih, već zbog njihove povezanosti sa vlastitim održanjem, poboljšanjem i usavršavanjem svoga života i postojanja. On voli i svog sina mada preko njega ne ostvaruje nikakvu dobit već se, naprotiv, zbog njega izlaže trudu i radu da bi mu njegov sin, kad više ne bude zajedno s njim, nadoknadio sve ono u životu što je za njega žrtvovao, kao i da bi mu na neki način osigurao, kao njegov potomak, produženje života. Pošto se čovjek ne može nadati da će vječno sačuvati i održati svoje postojanje, on želi da u životu pomogne onome koji će zauzeti njegovo mjesto i koji uz to predstavlja jedan dio njega. Da nije ovoga, on bi radije živio sam. Kad bi čovjeku bilo prepušteno da bira između smrti svoga sina i svoje smrti, a da mu pri tome ostane onaj čisti nagon njegove prirode, on bi život svoga sina podredio svom životu. Jer život njegovog sina, u izvjesnom smislu, predstavlja produžetak njegovog vlastitog života, ali i pored toga to nije njegov vlastiti život.

Isto tako se i ljubav prema rodbini svodi na ljubav prema vlastitoj savršenosti. On osjeća svoje ja kroz širenje i jačanje svoje ljubavi prema njima i ukrašava sebe preko usavršavanja i poboljšavanja njihovog života. Jer rodbina, imetak i druga dobra su poput krila koja izdižu čovjeka na savršenost, a ljudska priroda voli sve ono što održava i usavršava njeno postojanje.

To je, dakle, ono prvo što svako živo biće voli, tj. samog sebe, usavršavanje samog sebe i svoj opstanak, a mrzi sve što je tome suprotno. I to je prvi uzrok ljubavi.

2) Drugi uzrok ljubavi je primanje dobročinstava. Čovjek je rob dobročinstva i srca su po prirodi takva da vole onoga ko im čini dobro, a mrze onoga ko im čini zlo. Allahov Poslanik a.s. je rekao: “Ja, Rabbi! Ne dopusti zlikovcu da me zarobi svojim dobročinstvom pa da ga moje srce zbog toga zavoli!”

Ovo pokazuje da je ljubav prema dobročiniocu dužnost, da joj se ne može uteći i da je ona jedan prirodan zakon koji ne dopušta nikakve izmjene. Zbog ovog razloga čovjek može voljeti i svog prijatelja, koji sa njim nije krvno vezan, već je vezan nečim drugim.

Kad se ovo malo detaljnije istraži, tada se vidi da ova ljubav pripada onom prvom uzroku ljubavi. Jer dobročinitelj svojim novcem, imanjem i sličnim sredstvima doprinosi očuvanju i savršenosti njegovog opstojanja i time pruža kapital koji omogućava opstanak. Razlika je samo u tome da, npr. čovjek voli udove svog tijela zbog toga što usavršavaju njegovo postojanje i čovjek svoju postignutu savršenost u životu materijalizuje i otjelovljava u obliku dijelova svoga tijela. Ali dobročinitelj ne predstavlja savršenost koju čovjek želi, već je samo posrednik do nje, kao što je ljekar posrednik za očuvanje zdravlja tjelesnih organa. Razlika u ljubavi prema zdravlju i ljubavi prema ljekaru, koji je posrednik za zdravlje, leži u tome da čovjek voli zdravlje samo po sebi, dok ljekara ne voli kao ljekara nego samo kao posrednika za očuvanje zdravlja. Isto tako se vole

znanje i učitelj, znanje samo po sebi, a učitelj kao posrednik voljenog znanja. Na isti način se vole jelo i novac, jelo samo po sebi, a novac kao sredstvo za dobijanje hrane. Razlika u ovoj ljubavi je samo u takvim stepenima dok se, inače, sve ovo vraća na ljubav čovjeka prema samom sebi. Ko voli dobročinitelja zbog njegovog dobročinstva, on, u stvari, ne voli njega, već njegovo dobročinstvo, a to je za njega jedna određena vrsta trgovine. Kad ova trgovina prestane, prestane i ova ljubav, mada sam posrednik ostaje, a zavisno od povećanja ili smanjenja dobročinstava povećava se ili umanjuje ova ljubav.

3) Treće: O biti ljepote Znaj: Ko se nalazi u uskom krugu predočavanja svijeta samo svojim čulima, tada on misli da ljepota nije ništa drugo do skladnost tjelesne građe, ljepota tena i pomiješanost bljedoće i rumenila lica, ljepota vitkosti stasa i onoga što se inače veliča od ljepote koja pripada čovjeku. Jer ono što većina ljudi smatra ljepotom je ljepota koja se može vidjeti okom pa se oni ponajviše brinu za svoj vanjski izgled i misle da sve ono što se ne može vidjeti ili predstaviti kao oblik ili kao boja, kao i ono što ne zauzima prostor, ne može postići osobinu ljepote i zbog toga ne može da donese radost posmatraču pa se ne može ni voljeti. To je očevidna zabluda.

Ljepota nije ograničena na ono što je dostupno oku niti je ograničena na tjelesni sklad, kao ni na boju lica. Mi obično kažemo: “Ovo pismo je lijepo. Ovo je lijep glas. To je lijep konj,” a takođe i: “To odijelo je lijepo. Ovo je lijepa posuda.” Pa šta bi trebala da znači ta ljepota glasa, pisma i drugih stvari, ako ljepota nije data izvan ljudskog lika? Oko uživa u gledanju ljepote pisma, uho u slušanju divnih zvukova. Kod svih predmeta opažanja razlikuje se ono što je lijepo od onog što je ružno. Ali kakva je to ljepota koja je zajednička za sve stvari? To bi se trebalo istražiti. Ipak, ovo istraživanje bi nas odvelo daleko od života o kojem ovdje raspravljamo.

Zbog toga ćemo radije izreći istinu na ovaj način: “Ljepota neke stvari se sastoji u tome da se ona na toj stvari pojavljuje, srazmjerno svojoj suštini, sa najvećom savršenošću koja se može pojaviti na toj stvari.” Kada se ona pojavi u jednoj stvari u svojoj najvećoj mogućoj savršenosti, onda je to krajnji stepen ljepote. To je samo jednim dijelom moguća savršenost ljepote, tako da ljepota učestvuje jednim dijelom, ukoliko se pojavi na toj stvari, ograničenim dijelom cjelokupne svoje savršenosti.

Lijep konj je onaj koji u sebi ujedinjuje sve osobine koje odgovaraju konju kao biću, a to su izgled, građa, boja, lijep hod i dresura. Lijepo pismo je ono u kojem je ujedinjeno sve ono što je neobično skladno za pismo, kao što je sklad slova, paralelnost slova po visini, ravnost reda i lijepa poredanost. Tako za svaku stvar jedne vrste postoji odgovarajuće savršenstvo koje u određenoj prilici, za drugu vrstu, može da predstavlja u suštini direktnu suprotnost. I tako, za svaku stvar postoji ljepota koja je savršena samo za tu vrstu. Čovjeka ne čini lijepim ono što čini lijepim konja, pa tako ni pismo ne čini lijepim ono što čini lijepim glas, a ista je stvar sa posudom, odjećom itd.

Nemoj da kažeš: “Ljepota neke stvari ili pojave ne može se uvijek opaziti čulom vida, kao što je npr. okus ili zvuk, ali se može opaziti nekim drugim odgovarajućim čulom. Prema tome, postoje samo one stvari i pojave koje opažamo čulima i za čiju ljepotu saznajemo preko tih naših čula. Tu ljepotu nikako ni ne možemo poricati jer iz tih stvari i pojava proizilazi zadovoljstvo pri njihovom promatranju. Mi poričemo ljepotu u drugim vidovima samo zato što je ne možemo opažati čulima.”

Znaj: Ljepota se nalazi i u stvarima koje se ne mogu primijetiti čulima. Kaže se: “Raspoloženje je lijepo; ovo znanje je lijepo; ovo je lijep način života; ta vrlina je lijepa,” čime se misli još i na učenost, zdrav razum, stid, hrabrost, pobožnost, plemenitost, vitešku uglađenost i druge dobre osobine. Nijednu od ovih osobina ne može primijetiti ni jedno od naših pet čula već je to stvar svjetla unutarnjeg vida. Sve ove osobine mogu biti predmet ljubavi, a nosioca ovih osobina može da voli svako ko na njemu primijeti ove osobine.

Dokaz za ovo je činjenica da je za ljudska srca svojstvena prirodna, urođena ljubav prema Poslaniku a.s. i njegovim ashabima, kao i prema osnivačima mezheba, kao što su Imami Šafija, Ebu Hanife, Malik i drugi, bez obzira što ih ljudi nisu vidjeli svojim očima. Ljubav čovjeka prema vođi svog džemata može da se rasplamsa u žar, tako da on sav svoj novac i ostali imetak troši na

pomaganje i odbranu džemata i da žrtvuje svoj život u borbi protiv onih koji napadaju njegovog imama i vođu. Koliko je samo krvi proljeveno za vjerske vođe?

Ako sad neko, npr. voli Imama Šafiju, zbog čega ga voli? On ga, ipak, nikad nije vidio, a kad bi ga i vidio, možda na njemu ne bi spazio ništa lijepo (vanjski lijepo). Ljepota, koju je taj čovjek našao u njemu i koja se pretvorila u obilje ljubavi, pokazuje unutarnji, a ne vanjski lik jer se vanjski lik Imama Šafije pretvorio u prah.

On ga voli zbog njegovih unutarnjih osobina, zbog njegovog imana, njegove pobožnosti, njegove velike učenosti, zbog njegovog vladanja i primjene izvornog vjerskog učenja, zbog toga što je ustao da podučava druge znanju svetih zakona Šerijata i što je učinio mnogo dobra po čitavom svijetu. To su te lijepe stvari čija se ljepota prikazuje preko svjetla unutarnjeg vida, a čula nemaju u tome nikakvog udjela. Ista je stvar i sa onim koji voli hz. Ebu Bekra, hz. Aliju ili nekog drugog, koji je za njih po svojim osobinama lijep. On ih voli jer je pronašao ljepotu njihovog unutarnjeg lika, njihovo znanje, iman, pobožnost, hrabrost, plemenitost i drugo. Prema tome, sasvim je jasno da, npr. onaj koji voli hz. Ebu Bekra, ne voli njegove kosti, meso, kožu, ruke, noge, niti njegov izgled, jer ništa od toga više ne postoji, prošlo je i nestalo. Ali, ostalo je ono zbog čega je Siddik prozvan Iskrenim, a to su plemenite osobine njegovog bića iz kojih proizilazi njegovo lijepo vladanje (ahlak). Ljubav postoji sve dok postoje ove osobine, a vanjska obličja mogu i da nestanu.

Čak i kad hoćemo da po nekom svom prirodnom osjećaju i znanju predočimo i preporučimo djetetu da zavoli nekog čovjeka, za to ne postoji neki drugi način nego da veličamo njegovu hrabrost, plemenitost, znanje i slične vrline. Kad nam dijete povjeruje u to, neće se moći uzdržati, a da tog čovjeka na zavoli. Je li u nama zavladala ljubav prema Poslaniku a.s. i mržnja prema Ebu Džehelu i Iblisu na neki drugi način nego opisivanjem vrlina i grijeha koje nismo mogli doživjeti našim čulima!? Ne! Kao što ljudi veličaju Hatim-Taja kao primjer darežljivosti i Halida ibn Velida kao primjer hrabrosti, neizbježno je da ih naša srca, sklona ljepoti osobina, zavole i to ne preko likova koji se prihvataju čulima i bez izgleda na dobra koja bi se od njih mogla dobiti.

Čak i kad se priča o djelima nekog kralja iz udaljene zemlje, o tome kako je pravedan, blag i dobar, srca ljudi će obuzeti ljubav prema njemu bez obzira što je nezamislivo da do tih ljudi mogu dospjeti te vrline iz te daleke zemlje, kao i dobročinstva njenog kralja.

Prema tome, ljubav jednog čovjeka nije ograničena na onog koji njemu čini dobro, nego on voli takvog čovjeka čak i ako ga nikad ne može za sebe iskoristiti. Jer svaka se ljepota voli. Svaka stvar i pojava posjeduju unutarnji i vanjski lik, a oba ta lika mogu da zadobiju osobine ljepote. Vanjski lik opažamo vanjskim vidom, a unutarnji lik unutarnjim vidom. Onaj koji ne posjeduje unutarnji vid uopšte ne može opaziti unutarnja obličja niti pri tome može da se raduje, a ni da ih voli niti da ima sklonosti prema njima. Ko više cijeni unutarnji vid od vanjskih čula, taj više voli unutarnje stvari od vanjskih. Postoji ogromna razlika između onoga koji voli umjetničku sliku na zidu zbog ljepote njene vanjske forme i onog koji voli Allahovog Poslanika a.s. zbog ljepote njegovog unutarnjeg lika.

4) Četvrti uzrok ljubavi se sastoji u tome da čovjek voli nešto ili nekog zbog samog njega, a ne zbog njegovih dobara koja daje, niti zbog toga što očekuje od toga neku korist za sebe, nego zato što predmet same ljubavi već predstavlja postignuto dobro. To je ona prava velika ljubav na čijoj se trajnosti čovjek može izgrađivati.

Ovoj vrsti pripada ljubav prema ljepoti jer svaku ljepotu voli samo onaj koji je primjećuje i tu ljepotu voli zbog nje same. Opažanje ljepote je radost po sebi, a čovjek voli radost zbog nje same, a ne zbog nečeg drugog.

Ipak, ne vjerujem da se ljubav prema lijepim likovima može pojaviti samo zbog zadovoljstva požude. Zadovoljenje požude je neka druga radost, zbog koje se, svakako, mogu voljeti lijepi likovi. Ali i opažanje one čiste ljepote pruža zadovoljstvo i može se voljeti ona sama i zbog same nje. Kako može ovo neko da porekne? Može se voljeti i zelenilo i tekuća voda, a da pri tome ne postoji

potreba da se to pije ili jede ili da se preko toga zadobije bilo kakva korist osim koristi samog posmatranja. I Allahov Poslanik a.s. je uživao u zelenilu i tekućoj vodi. Vladanje svakog zdravog morala dokazuje to da posmatranje cvijeća, behara, ptica lijepih boja, skladnih crteža i lijepih oblika priređuje uživanje. Zanemarićemo ljude koji su prilikom opažanja zadobili brigu i tugu, a nisu dobili nikakvu korist od samog gledanja. Ove stvari takođe donose radost, a sve što donosi radost se ujedno i voli. Opažanje svih ljepota uvijek priređuje neku ugodnost, pa zato nijedan čovjek ne može poreći da se ljepota prirode voli.

Pa kada nam se ukaže i pokaže da je Allah dž.š. lijep i da ukazuje na Svoju Ljepotu i Veličinu, onda je nužno da se On i voli. Allahov Poslanik a.s. kaže: "Allah je lijep i voli ljepotu."

5) Peti uzrok ljubavi je sakriveno unutarnje srodstvo između ašika (onog koji voli) i mašuka (onog koji se voli).

Nekada se učvrsti ljubav između dvojice ljudi, a da uzrok tome nije ni ljepota, a ni učinjeno dobro, već ta ljubav slijedi iz srodstva duha (srodstvo ruhova). O tome smo već raspravljali u knjizi "O njegovanju i običajima prijateljstva" , kao što smo govorili i o ljubavi prema Allahu dž.š. To možeš naći u ovoj knjizi. Ovo je jedan veoma čudnovat uzrok ljubavi.

Tako sada imamo sve vrste ljubavi u svojoj osnovi u ovih pet uzroka. Kad se sad ovih pet uzroka ujedini u jednoj osobi, nužno je da se ljubav prema njoj umnogostruči. Po pravilu, kad čovjek ima sina, koji lijepo izgleda, koji je lijepog načina razmišljanja, bogatog znanja, koji je oprezan u trgovini i koji čini dobro svome ocu i drugim ljudima, nužno je da će ga otac voljeti najvećom ljubavi, a jačina te ljubavi će ovisiti o izraženosti ovih, u njemu sjedinjenih osobina. Kad ove osobine dostignu najveći stepen savršenstva, tad će i njegova ljubav da se nužno podigne na najveći stepen.

A sad ćemo pokazati da se svi ovi uzroci mogu naći skupa, u svojoj savršenosti, jedino kod Allaha dž.š. tako da je u stvarnosti samo Uzvišeni Allah dž.š. vrijedan ove ljubavi.

PRAVA VRIJEDNOST LJUBAVI

Samo je Allah dž.š. vrijedan ljubavi. Ko voli nešto izvan Njega, iz nekog svog razloga, zbog samog sebe, ta ljubav je nepotpuna i na krivom je mjestu. Što se tiče ljubavi prema Muhammedu a.s., ona je pohvalna sve dok ta ljubav nije nešto drugo do ljubav prema Allahu dž.š. Isto tako je i sa ljubavi prema arifima i pobožnjacima. Jer čovjek voli onog koga Mašuk voli i šalje kao svog glasnika, kao i onog koji voli Mašuka. Sve ovo se vraća na iskonski predmet ljubavi (Allaha dž.š.) i ne znači prelazak ljubavi sa Njega na nekog drugog. Za ljude koji gledaju očima Hakka, u stvarnosti, izvan Allaha dž.š. ne postoji nijedna voljena osoba ili predmet i za njih, osim Njega, ništa nije vrijedno ljubavi.

Da bi ovo objasnili, vratićemo se na onih pet uzroka ljubavi o kojima smo govorili i pokazaćemo da su svi oni skupljeni kod Allaha dž.š. i to u svoj svojoj potpunosti, dok kod stvorenja ovi uzroci postoje kao pojedinačni i nepotpuni. Isto tako, ovi uzroci su stvarni samo kod Stvoritelja, dok je kod stvorenja njihovo postojanje opsjena i varka i prikaz u prenesenom značenju, a nikako nije stvarnost. To je tako utvrđeno pa će sada svakom razumnom čovjeku postati jasnija suprotnost koja se javlja kod ljudi nepotpune pameti i srca, koji misle da je ljubav prema Allahu dž.š. nemoguća. Dokazaće se da razumijevanje suštine, naprotiv, zahtijeva da ne volimo ništa izvan Allaha dž.š.

1) Prvi uzrok je bila ljubav čovjeka prema sebi i svemu onome što održava i usavršava njegovo postojanje, kao i mržnja prema poništenju, nestanku i nepotpunosti, kao i prema svemu onome što ruši potpunost njegovog postojanja. Ova ljubav je urođena svakom živom biću i sasvim je razumljivo da se niko toga ne može osloboditi.

Sve ovo uslovljava ljubav prema Allahu dž.š. u najvećem stepenu. Jer ko je spoznao sebe i svog Gospodara, taj sa sigurnošću zna da on sam ne opstoji sam po sebi već da je njegovo postojanje, kao i sve ono što ga održava i upotpunjava, od Allaha, ka Allahu i kroz Allaha dž.š. Allah dž.š. je Stvoritelj, Onaj koji čovjeku daje postojanje i održava ga i koji mu šalje sve ono što će ga usavršiti i to preko datih savršenih sifata i sredstava za njihovo usavršavanje, kao i načina za upotrebu tih sredstava. Čovjek nema svoga postojanja, koje je od njega samog. On bi bio čisto nepostojanje da mu Milostivi Allah dž.š. nije poklonio postojanje. I da mu On ne održava to postojanje, čovjek bi propao nakon zadobijenog postojanja. Da mu Allah dž.š. iz Svoje Milosti nije poklonio i savršenost, on bi svojom nesavršenošću uništio to svoje zadobijeno postojanje. Ništa što je zaokruženo Vudžudom ne postoji samo po sebi niti je izvan Njega, a da još ima i sifate stalnosti i života. Pa prema tome, ništa ne postoji ni samo po sebi niti postoji preko ičega drugog.

Kad arif voli, on zna da njegov vudžud zavisi od nekog drugog. On nužno voli Onog koji koji mu daje i održava postojanje te ga on spoznaje kao svog Stvoritelja, Davatelja i Održavatelja svog postojanja, Onog koji opstoji Sam po Sebi i koji daje postojanje svemu drugom. Kako bi mogli reći za nekog da je pametan, a da voli samog sebe, a ne svoga Gospodara o kome ovisi njegovo postojanje? Ako neko voli hladovinu koja ga štiti od usijanih sunčevih zraka, on ne može da ne voli drveće o kojem ovisi postojanje tog hlada. Sve ono što ima postojanje stoji prema Allahovoj Moći u istom odnosu kao što je hlad prema drveću ili svjetlost prema Suncu. Jer čitav Svemir je trag djelovanja Njegove Moći pa i postojanje Svemira je posljedica Njegovog Postojanja, kao što je i postojanje svjetla posljedica postojanja Sunca ili kao što je postojanje hlada posljedica postojanja drveća.

Ako čovjek ne voli svog Gospodara, to je zato što nije spoznao ni sebe ni Njega. Ljubav je plod spoznaje i ne postoji ako ne postoji spoznaja. Ljubav je slaba kad je spoznaja slaba, a jaka je kad je spoznaja jaka.

Pa kad je ljubav čovjeka prema samom sebi prirodno nužna, onda je isto tako prirodno nužna i ljubav prema Onome kome čovjek zahvaljuje na svom postojanju i njegovom održavanju. Ovo važi samo za one koji su istinski spoznali. Ali kada kod čovjeka ne postoji ova ljubav, razlog leži u tome što se on brine samo za sebe i za svoje potrebe i strasti, što je zaboravio svog Gospodara i Stvoritelja i što nije došao do istinske spoznaje. Njegov pogled je ostao ograđen strastima i čulnim opažanjima. Ovo je svijet čula u kojem se čovjek zabavlja i čini poslove koji ga vuku da postane sličan životinjama, a ne nekom višem svijetu do kojeg se ne može ni prići ako nije dostigao sličnost sa melekima. U ovom svijetu čovjek vidi srazmjerno toliko koliko je njegova suština blizu melekima, a slijep je srazmjerno toliko koliko pada u dubine svijeta životinja.

2) Drugi uzrok je ljubav čovjeka prema svome dobročinitelju, koji mu pomaže imetkom i ostalim dobrima, koji ga prijazno susreće, pruža mu pomoć i pomaže protiv raznih neprijatnosti; njegovim neprijateljima i zlikovcima uzvraća zlo i pomaže mu u svemu za čim on teži ili gdje vidi neku dobit, kako za sebe i svoju djecu, tako i za rodbinu. Ovakav čovjek se nužno voli.

Ovo upravo dokazuje da čovjek ne voli nikoga osim Allaha dž.š. jer kad istinski spozna Hakka, tada će biti uvjeren da je samo On njegov jedini dobročinitelj.

Ja neću nabrajati raznovrsna dobročinstva koja je Allah dž.š. podario svim svojim robovima jer niko ne može izbrojati njihovo mnoštvo, kao što se kaže i u Kur'anu: “Ako vi budete brojali Allahove blagodati, nećete ih nabrojati...” (En-Nahl, 18.). O tome smo napisali jedno poglavlje u “Knjizi o zahvalnosti”. Zato ćemo se sada ograničiti na to da dokažemo da se o ljudskom dobročinstvu može govoriti u prenesenom značenju i da je Istinski Dobročinilac samo Allah dž.š.

Uzmimo da ti neki čovjek pošalje svo svoje blago pa ti o tome počneš da razmišljaš. Pomislićeš da to dobročinstvo dolazi od njega, a to je zabluda. Jer to dobročinstvo dolazi od Onoga, koji je iz Svoje Milosti dao tog čovjeka pa mu dao novac, moć, volju i potakao ga da ti taj novac pokloni.

On je u njemu probudio ljubav prema tebi, učinio je da ti izađe u susret i u srce mu ubacio vjerovanje da njegova dunjalučka ili ahiretska sreća ovise o tome što će tebi učiniti dobročinstvo. Da svega ovoga nema, ne bi ti taj čovjek dao ni zrno žita iz čitavog svog bogatstva. Pa tako, pošto je Allah dž.š. učinio da ova pobuda zagospodari njim i pošto je u njegovo srce ubacio vjerovanje da njegova dunjalučka ili ahiretska sreća ovisi o tome da li će ti pokloniti dio svog imetka, to znači da on trguje pod jednom prisilom da ti mora predati taj imetak, inače trgovine neće biti. Tvoj istinski dobročinitelj je Onaj koji ga je prisilio da ti služi i koji je učinio da njime zagospodari pobuda koja ga je prisilila na to djelo. Čovjekova ruka je samo sredstvo preko kojeg ti Allah dž.š. čini dobročinstvo, dok čovjek podliježe tom zakonu kojem se pokorava, slično vodi koja se pokorava jednom zakonu i teče niz riječno korito.

Ako smatraš nekog čovjeka dobročiniocem ili mu kao takvom zahvaljuješ, kao da je on istinski dobročinilac, a ne samo Allahovo sredstvo, onda ti ne poznaješ pravo stanje stvari. Čovjek može činiti dobro samo sebi, a nemoguće je da bi činio dobro drugim stvorenjima. Kad čovjek daje svoj imetak, daje ga samo da bi postigao neki cilj koji slijedi iz tog postupka, a to može biti onosvjetski i naziva se ahiretska nagrada, ili ovosvjetski, a to je da bi zadužio primaoca i učinio ga sebi pokornim, ili da zadobije počast, ugledno ime, slavu darovaoca i plemenitog čovjeka, ili da zadobije ljudska srca da bi mu ljudi iskazali poslušnost i poklonili ljubav. Tako radeći, čovjek manje rasipa novac i to dajući ga u ruke drugih ljudi, a sve to izgleda kao da pri tome nema nikakvu drugu namjeru, koja je, ustvari, jedini pokretač svih njegovih akcija. Ti uopšte ne razmišljaš kako mu i tvoje ruke pomažu uzimajući njegov novac, koji je za davaoca upravo samo sredstvo za postizanje nekog cilja kao i za postizanje ugleda, slave njegovog imena, hvale i pohvale ili za dobijanje nagrade na Ahiretu. On se služi tvojim pruženim rukama samo da bi ostvario svoj cilj. On, ustvari, sebi čini dobročinstvo i mijenja svoj dati novac za nešto drugo što on smatra vrjednijim od novca. Kad mu to drugo ne bude toliko vrijedilo, sigurno je da od svog imetka za tebe više neće ništa izdvojiti.

Postoje dva razloga zbog kojih takav čovjek ne zaslužuje ni zahvalu ni ljubav.

Prvo, on čini dobročinstvo pod prisilom, jer je Allah dž.š. učinio da njime zagospodari pobuda kojoj se on ne može oduprijeti. On u ovome sliči vladarevom komorniku, koga ne možemo smatrati dobročiniocem. Iako on sa velikim počastima poklanja svečana vladarska odijela, on je prisiljen da se pokorava vladarevom naređenju i ne smije mu se protiviti. Kad bi ga vladar odstranio od sebe, on više ne bi ni mogao nikome dostaviti tu svečanu odjeću. Ista stvar je i sa dobročiniocem. Kad bi ga Allah dž.š. prepustio samom sebi, on ti ne bi poklonio ni zrno žita iz svog imetka.

Drugo, dobročinitelj mijenja ono svoje dobro za neko drugo, koje je za njega dragocjenije i draže od dobra koje već ima. Zbog toga mi prodavača ne smatramo dobročiniteljem jer on daje jednu stvar za drugu, koja mu je draža. Tako i darovalac mijenja svoj poklon za platu, slavu i zahvalu.

Ne mora značiti da u trgovačku robu spadaju samo materijalna dobra, već to može da bude bilo koja vrsta dobra zbog koje čovjek žrtvuje novac ili materijalna dobra.

Suština pravog dobročinstva ipak leži u tome da se ono stvara iz jedne čiste, darovane dobrote. Davanje iz čiste, darovane dobrote znači poklanjanje bez trgovine i dobitka, a to može jedino Allah dž.š. On je razastro Svoja dobra svim svjetovima zbog njihovog dobra i zbog njih samih, a ne zbog koristi i dobiti koje bi On za to trebao da dobije. On se uzvisio iznad svih koristoljublja. Zbog toga je primjenjivanje izraza dobrota i dobročinstvo na nekog drugog, a ne na Allaha dž.š., ili laž ili alegorija. Kada bi primijenili ove izraze na nekog drugog, a ne na Njega, to bi bilo nezamislivo i nemoguće, kao što je nemoguće da crno ujedno može da bude i bijelo. Samo kod Njega su dobrota i dobročinstvo poklon i milost. Pošto je u prirodi čovjeka usađena ljubav prema dobročinitelju, zbog toga arif ne smije da voli nikoga sem Allaha dž.š. jer ne postoji dobročinstvo izvan Njega. Samo je Allah dž.š. vrijedan ove ljubavi. Sve ostalo, van Njega, vrijedno je ljubavi zbog dobročinstva samo kod onih, koji ne znaju šta uopšte znači dobročinstvo i u čemu je njegova suština.

3) Treći uzrok je ljubav prema dobročiniocu čije dobročinstvo ne može iskoristiti zaljubljeni. I ova ljubav je usađena u čovjekovu prirodu. Kada čuješ za jednog kralja iz udaljene zemlje da je pobožan, pravedan, mudar, blag, prijazan i ljubazan prema svojim podanicima, i kada čuješ za drugog, koji je tiranin, koji je ohol, bezbožan i zao, u tvom srcu će se javiti različita sklonost prema ovoj dvojici. Prema prvom ćeš osjetiti određenu privlačnost ili ljubav, a prema drugom odvratnost ili mržnju, bez obzira što ti nikakve koristi nemaš od dobra prvog kralja i što si siguran od zla drugog kralja, a ne postoji nikakva šansa da odeš u njihove zemlje. To je ljubav prema dobročiniocu čije dobročinstvo nije učinjeno direktno tebi.

I ovo uslovljava ljubav prema Allahu dž.š., pa čak uvjetuje da čovjek ne može voljeti nikoga osim Njega i da treba da se postavi prema drugim ljudima na istovjetan način na koji bi se i oni trebali postaviti prema njemu. Allah je svima Sveopšti Dobročinilac, koji je Svoju Milost razastro na sva bića, kao: On im je dao postojanje; zatim im je dao savršenstvo kroz njihove organe i sve ostalo što im je nužno potrebno za život; zatim im je dao udobnost i prijatnost za kojim oni imaju potrebu nakon svog stvaranja, ali koji nisu nužni za život; i konačno, On ih kiti raznovrsnim bogatstvima i drugim dodacima koji služe kao nakit, a da sve to nije nužno potrebno za život. Npr. nužnost za život su takvi organi tijela, kao što su glava, srce i jetra; potrebni organi su oči, ruke i noge; ukrasni su zaobljenost obrva, crvenilo usana, bademaste oči i ostalo čiji nedostatak ne dotiče životnu nužnost i potrebu. Za život nužni milodari su osim čovjekovog života još i hrana i voda; potrebni su lijekovi, meso i voće; ukrasi i dodaci su zelenilo drveta, lijepi oblici cvijeta i lista, prijatan ukus voća i druge hrane.

Ove tri vrste se daju svakom živom biću, čak i svakoj biljci, odnosno, svakoj vrsti živog bića od Nebeskog Prijestolja do zemaljskih dubina.

Zato je On Jedini Dobročinilac, jer kako bi mogao postojati dobročinilac izvan Njega? Dobročinstvo svakog dobročinioca je od Njegove Svemoći. On je Stvoritelj dobročinilaca, dobročinstava i sredstava za činjenje dobra. Kad bi čovjek i pored ovog uzroka volio nekog drugog, a ne Njega, onda je to očito neznanje. Ko je ovo spoznao, on iz ovog uzroka ljubavi može da voli samo Uzvišenog Allaha dž.š.

4) Četvrti uzrok je ljubav prema svemu lijepom i ljubav zbog ljepote, a ne zbog drugih dobara koji su izvan opažanja same ljepote. Već smo rekli da je ova ljubav urođena kod svakog čovjeka. Rekli smo da postoji ljepota vanjskog lika, koja se može opaziti materijalnim okom, i ljepota unutarnjeg lika, koja se opaža samo srčanim okom i svjetlošću unutarnjeg vida. Prvu vrstu ljepote opažaju djeca i životinje, a druga vrsta opažanja je rezervisana samo za ljude koji imaju srce. Oni, koji ne poznaju ništa izvan ovozemaljskog života, nemaju nikakvog učešća u ovoj drugoj vrsti ljepote i ljubavi prema njoj.

Kako čovjek voli svaku vrstu ljepote koja se manifestuje, isto tako i srce voli svaku ljepotu koju ono zapaža. A to zapažanje ljepote se događa poslanicima, arifima i

alimima, pobožnjacima i plemenitim ljudima. Ljubav prema ovim ljudima je moguća čak i kad oni imaju ružan vanjski izgled i lik. Ovim se misli na ljubav prema ljepoti njihovog unutarnjeg lika. On se ne može opažati čulima, ali čulima se može opažati ljepota posljedica i učinka koji iz njih proizilazi i koji na njega ukazuju te na osnovu toga se dolazi do spoznaje biti. Kad srce spozna ovu ljepotu, ono postaje njoj sklono i voli njenog nosioca.

Ko voli Allahovog Poslanika s.a.v.s. ili Ebu Bekra r.a. ili imama Šafiju, on ih voli zbog ljepote koja mu u njima postaje vidljiva. To nije ni ljepota ljudskog lika niti ljepota djela, nego ta lijepa djela pokazuju ljepotu čovjekove suštine koja je izvor tih djela i koja su njena posljedica.

Ko uoči lijepo djelo nekog pisca, lijepu pjesmu nekog pjesnika, divnu sliku slikara ili građevinu jednog arhitekte, kroz ta djela mu se pokazuje unutarnja ljepota i suština ovih ljudi.

Unutarnja ljepota pobožnog čovjeka, koju ljudska srca po prirodi vole, počiva na tri stvari:

1- Prva je ljepota znanja. Znanje i njegov nosilac se vole, a znanje je lijepo i uzvišeno. Što je znanje veće, a predmet znanja uzvišeniji, to je veća i njegova ljepota. Najuzvišenija nauka je spoznaja o Allahu dž.š. i Njegovom Veličanstvu, a ona obuhvata znanje o melekima, o Allahovim poslanicima, o Allahovim knjigama, koje su preko njih dostavljene i u kojima se nalaze Njegovi Zakoni, o Allahovoj prisutnosti u čulnom i natčulnom svijetu, na Dunjaluku i na Ahiretu. Zbog ovog volimo poslanike i pobožnjake jer su oni u ovom znanju dostigli savršenstvo (vjeru u Njegovu prisutnost).

2- Druga je moć, koju svako posjeduje i koristi je da poboljša, kako svoje stanje, tako i stanje i položaj drugih Allahovih robova, i da njom održava, zavisno od svojih mogućnosti, svjetsko carstvo i vjerski poredak.

3- Treća stvar je uzdizanje iznad mana i nedostataka i svih loših osobina.

Unutarnje biće čovjeka je ono što se voli, a ne njegovo djelovanje. Svaki posao, vjerski ili svjetski, koji ne izvire iz ovakvog produhovljenog bića, već se dešava spontanošću događaja i gafletom, ne zaslužuje nikakvu nagradu. Što je čovjek savršeniji i potpuniji u svom unutarnjem liku, ljubav prema tom čovjeku postaje sve veća. Zbog toga ljudi više vole hz. Ebu Bekra es-Siddika od imama Šafije i imama Ebu Hanife, a od njih opet više vole resule i nebije.

Sad posmatrajmo ove osobine s obzirom na Allaha dž.š. i pogledajmo da li je neko drugi vrijedan ove ljubavi i da li taj neko ima ove tri osobine. Ne postoji čovjek zdrave pameti, a da ne zna da kompletno znanje svih meleka i svih ljudi nije ništa u poređenju sa Njegovim Znanjem. Jedan ajet se odnosi na sva živa bića: "... a vama je dato od nas samo malo znanja." (El-Isra, 85.) Kad bi se čitav svijet skupio s ciljem da potpuno razumije Allahovu mudrost i znanje, koja se nalaze u biću jednog mrava ili mušice, to ne bi mogao razumjeti. I ovo malo ljudi što razumiju i znaju, znaju preko Njega, koji im je to znanje dao od Sebe, kao što se kaže u suri Er-Rahman: "Stvara čovjeka. Uči ga govoru." (Er-Rahman, 3-4.) Svo znanje živih bića je ograničeno, a Njegovo je neograničeno, bez obzira na šta se odnosi. I konačno, znanje jednog živog bića potiče od Njega, jer svo znanje inače dolazi od Njega, dok, naprotiv, Njegovo znanje ne potječe iz znanja stvorenja.

Kad posmatraš nečiju moć, zavoliš je. Zato ljudi vole srčanost hz. Alije i hz. Omerovo rukovođenje državom, jer ovo dvoje su različita manifestacija moći. A šta je moć čitavog čovječanstva u odnosu na Njegovu moć! Nesposoban je čovjek da bez Njegove moći, koju mu je On dao, otjera i mušicu od sebe, ma koliko mala moć tu bila potrebna. Allahova moć je beskonačna. Nebesa i Zemlja i ono što je između njih, ljudi i džini, životinje i biljke, samo su tragovi Njegove moći. Pa kako onda čovjek može voljeti zbog moći nekog drugog, a ne Allaha dž.š?!

Što se tiče uzdizanja iznad slabosti i oslobađanja od nedostataka, kako bi se čovjek mogao u tome usavršiti? Njegov prvi nedostatak je taj što je on ovisni rob i što njegovo postojanje nije samo od sebe. Čovjek je stvoren, pa koji nedostatak može biti veći od toga!? A zatim, čovjek ne zna ni svoju vlastitu nutrinu, a kamoli nešto izvan sebe. Kada se po čovjekovom mozgu pokreće jedan krvni sud, on se ponaša luđački, a ni ne zna uzrok tome. Može se desiti da lijek bude pred njim, a da ga on ne može prepoznati.

Kad pokušaš da shvatiš koliko je znanje i moć koje se nalaze kod čovjeka, pokazaće ti se da to nije vrijedno pomena, pa je čak zanemarljivo i ono znanje i moć koje se nalazi kod poslanika i evlija. Zato je od ovakvog nedostatka znanja oslobođen samo Onaj, čije je znanje beskonačno i kod koga tama neznanja nema pristupa, a čija je moć potpuna. Nebo i Zemlja počivaju u ruci Njegove moći i kada bi On sve ovo uništio, Njegova Veličina i Gospodstvo ne bi se ništa umanjili. Kada bi u jednom trenutku htio da stvori sto hiljada novih svjetova, On bi to lahko učinio. Njegova Veličina se tim stvaranjem ne bi povećala, a niti bi bio moćniji nego što jest. On je slobodan od svih nedostataka.

Smrt i nestanak ne mogu doći do Njegovog Zata i Njegovih Sifata, i nikakav nedostatak se kod Njega ne nalazi. Pa prema tome, kad čovjek umjesto Allaha dž.š. voli nekog drugog, on to čini iz

velikog neznanja. Ljubav, o kojoj smo ovdje govorili, potpunija je od ljubavi zbog dobročinstva, jer ova druga može da raste i opada u zavisnosti da li se milodari povećavaju ili smanjuju. Kada ljubav nastaje iz uzroka o kojem smo ovdje govorili, ona će se pokazati jedino savršena u svim odnosima prema Allahu dž.š. Zato je Allah dž.š. objavio Davudu a.s.: “Od Mojih robova Mi je najdraži onaj koji Mi ne robuje iz straha i nade već samo zbog toga što sam mu Ja Gospodar i Bog.” U Zeburu se kaže: “Ko je nepravedniji od onoga koji Mi robuje iz nade za Džennetom i iz straha od Džehennema? Da nisam stvorio Džennet i Džehennem, zar Mi robovi ne bi bili pokorni?”

5) Peti uzrok ljubavi je unutarnje srodstvo i sličnost. Svaka stvar privlači sebi sličnu i svaka ličnost naginje onoj koja njoj sliči. Ti vidiš kako se druže djeca sa djecom, odrasli sa odraslim, druže se ptice sa pticama iste vrste dok se od drugih udaljuju. Tako će se i alim radije družiti s alimom nego sa zanatlijom, stolar će se radije družiti sa stolarom nego sa seljakom. Dokaz za ovo je iskustvo i tradicija, o čemu smo mi raspravljali u knjizi “O njegovanju i običajima prijateljstva” , u kojoj to sve možeš detaljnije naći.

Ova srodnost, koja izaziva ljubav, može da postoji i u jednom čistom vanjskom odnosu, kao što je dječaštvo, koje povezuje jednog dječaka sa njegovim drugom iz djetinjstva. Takođe srodnost može biti tajnovita, unutarnja i ne može se lahko prozrijeti. Tako se ponekad mogu vidjeti dva čovjeka kako su nečim povezana, a da ta veza nije prouzrokovana vanjskom ljepotom jednog, kojom bi privukao drugog čovjeka, niti bilo koji od njih očekuje ikakvu korist od drugog. To je srodnost koju je Muhammed a.s. nagovijestio u hadisu: “Duše su mobilizirane vojske, slične se spajaju, a različite se odbijaju.” Osjećanje međusobne sličnosti je upravo ono unutarnje srodstvo, dok je osjećaj odbojnosti stvar unutarnje različitosti.

I ovaj uzrok ljubavi zahtijeva ljubav prema Allahu dž.š. zbog jednog posebnog unutarnjeg srodstva koje ne počiva na vanjskoj sličnosti likova i formi, već na unutarnjim srodnostima. Što se tiče ovih stvari, neke od njih se smiju spomenuti u knjigama, dok o većini njih nije uopšte dozvoljeno da se piše, već moraju ostati pod plaštom ljubomore sve dok putnik na svom putu ne naiđe na njih pa oni ispune uslove daljeg napredovanja.

Ono što se smije kazati je to da rob treba da se približi svome Gospodaru i da mu sliči preko sifata koje mu je Allah dž.š. dao od Sebe. Rečeno je: “Prihvatite se Allahove suštine kao svoje vlastite.” Ovo počiva na tome da čovjek savjesno nastoji da prihvati dobre osobine, odnosno Božanske sifate, kao što su znanje, dobrota, prijaznost, činjenje dobra i milosrđa prema svim ljudima, pozivanje na dobro, preporučivanje istine, uzdržavanje od ljutnje i ostale vrline Uzvišenih Zakona. Sve ovo vodi približenju Bogu pa Mu na taj način čovjek postaje sličan.

A što se tiče onih drugih stvari, stvari naročitog srodstva, preko kojih čovjek dobija osobinu izvanrednosti, a o kojima se ne smije pisati u knjigama, to su one o kojima je Allah dž.š. rekao: “Pitaju te o duši. Reci: Duša dolazi po nalogu moga Gospodara.” Ovim se hoće reći da je duša Božanske prirode i da je ljudski razum ne može obuhvatiti. Ovo pojašnjava jedan ajet: “Pa kad mu savršen oblik dam i Svoj duh mu udahnem...” (Sad, 72.) Iz ovog osnova On je naredio melekima da učine sedždu prvom čovjeku i rekao: “... Mi smo te namjesnikom na Zemlji učinili...” (Sad, 26.) Adem a.s. je mogao biti Allahov halifa zbog one naročite srodnosti. Isto ovo je naglašeno u jednom hadisu: “Allah je čovjeka stvorio po Svom liku.” Kratkovidi ljudi dakako smatraju da ne postoji nijedan oblik osim vanjskog, koji se može opažati i shvatiti jedino čulima i pripisuju čovjekovu sličnost Allahu dž.š. preko tijela i vanjskog lika. Allah dž.š. je Uzvišen i iznad je toga što budale govore. Ali, konačno, jedan nagovještaj se nalazi u riječima koje je Allah dž.š. uputio Musa a.s.: “Bio sam bolestan, a ti Me nisi obišao.” Musa a.s. je upitao: “Gospodaru moj, kako bi se Ti mogao razboliti?” Tada mu je Allah dž.š. odgovorio: “Jedan Moj rob se razbolio, a ti ga nisi posjetio. Da si ga posjetio, Mene bi kod Njega našao.”

Ovo srodsto može izaći na vidjelo samo preko neprestanog obavljanja nafila, izvan farzova, koji su naređeni i obavezni. Allah dž.š. kaže: “Rob Mi se neprekidno približava nafilama sve dok ga Ja ne zavolim. A kada ga Ja zavolim, postajem sluh kojim on sluša, vid kojim on vidi i jezik kojim on govori.”

Sada moram zaustaviti pero da više ne piše.

Na ovoj tački su se ljudi razišli u različite tabore. Jedni od njih, kratkovidi, naginjali su očiglednom otjelovljenju Allaha dž.š. u čovjeku. Drugi, oni koji su pretjerali, prekoračili su granice srodstva i tvrdili su da se u potpunosti poistovjećuju sa Allahom dž.š. i da Bog prebiva u čovjeku, tako da je jedan od njih čak rekao: "Ja sam Božanska Istina." Kršćani su zalutali zbog nerazumijevanja ličnosti Isa a.s. i tvrdili su da je on Bog. Jedna njihova sekta kaže: "Čovjek se zaogrnuo Bogom," a druga kaže: "Čovjek i Bog su jedno."

Ovo je bilo najmanje što se moglo reći onim ljudima, koji su razumjeli da je nemoguće strpati Allaha dž.š. u ljudski oblik, kao što je nemoguće ni da se Allah dž.š. nalazi u čovjeku, pa da im se podudaraju bića, kao i onim ljudima kojima je u potpunosti razjašnjena ova tajna. Možda je Ebul-Husein en-Nuri gledao sa ovog stepena znanja kada je rekao stih:

Stojim na stepeniku Tvoga aška (ljubavi),

Gdje mi nestaše sva čula.

Tada ga je zahvatilo veliko ushićenje, pa je potrčao po posječenom tršćaku. Jedna mu se posječena trstika zarila u nogu, rana mu se zagnojila i od toga je umro.

Ovo je najveći i najjači uzrok ljubavi. Isto tako znaj da su od nas rijetki takvi i najudaljeniji su, i vrlo se rijetko ovako nešto dešava.

Ovo su uzroci ljubavi koje mi poznajemo. Svi oni pokazuju da su vrijedni kada su zbog Allaha dž.š. i to u smislu jasne istine, a ne u prenesenom značenju i to kao najviši, a ne najniži stepen. Zato je za ljude, koji jasno i otvoreno vide, shvatljiva i razumna ovakva ljubav prema Allahu dž.š., kao što je za slijepce (materijaliste) shvatljiva i moguća samo ona ljubav koja se odnosi na ono što mogu da dodirnu i opipaju.

Sasvim je razumljivo da neko ko zavoli jednog čovjeka zbog jednog od ovih uzroka, isto tako zavoli i druge ljude koji posjeduju slične osobine i to one koje su izazvale njegovu ljubav. Učestvovanje drugih ljudi u ovoj ljubavi predstavlja samo jedan sitni djelić apsolutne i beskrajne ljubavi. Ne postoji čovjek koji ne posjeduje neku osobinu vrijednu ljubavi, a da istu takvu osobinu ne traži ili ne nalazi i kod drugih ljudi. Jedino je kod Allaha dž.š. suprotno. On posjeduje sve ove osobine u najuzvišenijem stepenu ljepote i savršenosti i u ovome nema druga, a niti se uopšte može i zamisliti neko Njemu sličan. Zato se ni ne može dati učešće nekom drugom u ljubavi prema Allahu dž.š. Biti nesavršen, a učestvovati u Božanskoj ljubavi, nije moguće, a niti je moguće ni prisvajanje Njegovih sifata.

Zato je samo On vrijedan ljubavi, a ta vrijednost se ogleda u savršenosti ljubavi prema Njemu. Zbog toga nijednom živom biću ne pripada pravo prisvajanja u ljubavi.

O ZADOVOLJSTVU SA ALLAHOVOM ODREDBOM

Znaj: Zadovoljstvo je plod ljubavi i jedan je od najvećih stepeni na koji dolaze oni koji su bliski Allahu dž.š. Većini ljudi je sakrivena suština zadovoljstva, a sumnje i teškoće koje su povezane s tim zadovoljstvom, mogu da nestanu samo kod onih koje je lično Allah dž.š. podučio pravom tumačenju vjere, kao i kod onih kojima je On omogućio razumijevanje vjerskih propisa.

Neki ljudi su tvrdili da je nezamislivo zadovoljstvo sa nečim što se protivi vlastitim potrebama pa su još rekli i to da čovjek treba biti zadovoljan sa svim stvarima zato što ih je Allah dž.š. stvorio i da bi se trebao složiti sa svim bezvjerstvima i grijehovima. Zbog toga je većina ljudi zbunjena i smatra da

u zadovoljstvo spada i to da čovjek smatra dobrim sve zločine i nečasne radnje i da se tome ne smije ni protiviti ni negodovati, jer su to Allahove odredbe.

Ali, ove tajne se ne otvaraju onome koji se čvrsto uhvatio samo za vanjsko tumačenje događaja bez svetih zakona Šerijata. Inače ne bi naš Resulullah s.a.v.s. uputio jednu dovu za Ibni Abbasa r.a. : "Gospodaru moj, omogući mu razumijevanje vjerskih stvari i poduči ga pravom tumačenju."

Zbog toga ćemo raditi na saznanju i spoznaji i na šta se odnosi zadovoljstvo, zatim ćemo govoriti o predajama koje kazuju o prisustvu zadovoljstva. Zatim ćemo govoriti o suštini zadovoljstva kao i o tome da li je moguće zadovoljstvo sa propisima koji se protive vlastitim željama. Na kraju ćemo nešto reći o pogrešnom mišljenju da čovjek treba biti zadovoljan sa propuštanjem vjerskih obreda i propisa i pomiriti se sa zločinima i nasiljima svih vrsta.

O ISPRAVNOSTI ZADOVOLJSTVA

U Kur'anu a.š. se kaže: "... Allah je sa njima zadovoljan, a i oni su zadovoljni s Njim..." (El-Ma'ide, 119.) i još: "Zar nagrada za dobro učinjeno djelo može biti nešto drugo osim dobro?" (Er-Rahman, 60.). Najveće Allahovo dž.š. dobro, koje ljudi mogu dobiti, je Njegovo zadovoljstvo sa Svojim robovima, a to je nagrada onim robovima koji su Njim bili zadovoljni. U Kur'anu se još kaže: "... i dobit će divne dvorove u vrtovima edenskim. A i malo zadovoljstva Allahovog veće je od svega toga..." (Et-Tevbe, 72.)

Prema tome, Allahovo zadovoljstvo je na većem stepenu i vrjednije je od džennetskih vrtova. Zadovoljstvo Gospodara Dženneta je nešto najviše, veće i od samog Dženneta. To je krajnji stepen žudnje stanovnika Dženneta. U jednom hadisi-šerifu se kaže: "Allah će se otkriti vjernicima i reći će im: 'Tražite od Mene šta god hoćete!' Oni će mu reći: 'Hoćemo Tvoje zadovoljstvo.'" Pošto stanovnici Dženneta to traže nakon što im je omogućeno viđenje Allaha dž.š., to onda znači da je Njegovo zadovoljstvo najveći mogući dobitak.

A sad ćemo govoriti o suštini zadovoljstva roba sa Allahom dž.š. Allahovo zadovoljstvo sa robom ima jedan drugi smisao i zadobija se približenjem Njemu, a o tome smo već govorili u poglavlju "Ljubav Allaha dž.š. prema robu". Nije dopušteno otkriti smisao ovog zadovoljstva pošto većina ljudi to ne bi mogla shvatiti. Ali ko bude dovoljno blizak, razumjeće ovu stvar jer će mu se ona sama od sebe otkriti.

U jednom hadisu se govori kako je Muhammed a.s. sreo jednu grupu vjernika i upitao ih: "Ko ste vi?" Odgovorili su: "Mi smo mu'mini." Na to ih je Muhammed a.s. ponovo upitao: "Šta je cilj vašeg vjerovanja?" Oni su mu odgovorili: "Strpljivi smo u nevolji, zahvalni na dobru i zadovoljni smo sa Allahovom odlukom." Tada je rekao Muhammed a.s.: "Tako mi Gospodara Kjabe, vi ste istinski mu'mini."

Jednom je Muhammed s.a.v.s. rekao: "Na Sudnjem danu Allah će jednoj grupi mog ummeta dati krila kojima će oni iz svojih mezara odletjeti do Dženneta gdje će početi da šetaju. Tada će ih meleki upitati: 'Jeste li imali obračun?' Oni će reći: 'Nismo vidjeli nikakav obračun.' 'Jeste li prešli preko Sirat-ćuprije,' upitaće ih ovi meleki. 'Nismo je ni vidjeli,' odgovoriće oni. 'Jeste li vidjeli Džehennem,' upitaće ih meleki. 'Ništa od svega toga mi nismo vidjeli.' Meleki će ih opet upitati: 'Čijem ummetu vi pripadate?' 'Muhammedovom ummetu,' odgovoriće oni. Reći će im meleki: 'Zaklinjemo vas Allahom! Recite kakva ste dobra učinili na Dunjaluku!' Oni će reći: 'Imali smo dvije osobine zbog kojih nas je Allah Svojom Milošću uzdigao na ovaj počasni stepen.' Meleki će ih upitati: 'A koje su to osobine?' 'U osami smo se stidjeli svoga Gospodara pa zbog toga nismo činili grijehe, i bili smo zadovoljni i sa najmanjim što nam je Allah dodijelio.' Tada će meleki reći: 'Zaista ste vi to zaslužili!'"

U jednom hadisu-kudsiji se kaže da su Izraelci rekli Musau a.s.: “Pitaj svog Gospodara kojim našim djelom je On zadovoljan!” Musa a.s. je rekao: “Gospodaru moj, Ti čuješ šta oni pitaju!” Allah dž.š. je rekao: “Reci im, o Musa, da oni trebaju biti zadovoljni sa Mnom pa ću i Ja biti zadovoljan sa njima.”

Isto se to govori u jednom hadisu, u kojem se prenosi da je Muhammed a.s. rekao: “Ko hoće da sazna mjesto koje zauzima kod Allaha, neka vidi koje mjesto Allah zauzima kod njega. Allah roba stavlja na ono mjesto na koje je rob stavio svog Gospodara.”

U hadisu- kudsiji o Davudu a.s. Allah dž.š. kaže: “Za čim na ovom svijetu treba da brinu Moji prijatelji? Treba da se potrude da pri kontaktu sa Mnom u svojim namazima i dovama pronađu slast u svome srcu. To Ja volim kod Svojih prijatelja - da im je slast u duši i da se ni za šta ne brinu.”

U munadžatu sa Allahom dž.š. Musa a.s. je upitao: “Gospodaru, ko Ti je od svih Tvojih stvorenja najdraži?” Allah dž.š. mu je odgovorio: “Onaj koji Mi ostaje vjeran i kad mu uzmem ono što mu je najdraže.” Musa a.s. upita: “A na koga se najviše rasrdiš?” “Na onoga koji Me moli da mu dam neko dobro, a zatim je nezadovoljan sa onim što mu dam.”

U jednom hadisu-kudsiji se prenosi da je Allah dž.š. oštro rekao: “Ja sam Allah. Nema drugog boga osim Mene. Ko ne podnosi teškoću koju mu šaljem, ne zahvaljuje na dobru koje mu darujem i nije zadovoljan sa Mojim određenjem, neka sebi traži drugog gospodara!”

Isto tako je prijeteći Allahov dž.š. govor u drugom hadisu-kudsiji. Muhammed a.s. je rekao: “Allah dž.š. kaže: 'Ja sam ovaj svijet u potpunosti uredio i odredio sve događaje u njemu. Ko bude sa ovim zadovoljan, biću i Ja zadovoljan sa njim onog Dana kada Me bude sreo. Ko ne bude sa ovim zadovoljan, neću ni Ja biti zadovoljan sa njim onog Dana kada Me bude sreo.'“

U čuvenom hadisu-kudsiji se kaže: “Allah kaže: 'Stvorio sam dobro i zlo. Blago onome koga sam stvorio u dobru i preko koga dolazi Moje dobro. Teško onome koga sam stvorio u zlu i preko koga dolazi zlo. Neka je proklet onaj koji upita zašto i kako!'“

Jedan od poslanika je bio na iskušenju dvadeset godina sa glađu, oskudici u odjeći i mnogim drugim nevoljama. Upućivao je dove Allahu dž.š., ali one nisu bile uslišane. Na kraju mu je rečeno: “Prije nego sam stvorio Nebo i Zemlju ovo ti je bilo određeno u Mom Kaderu. Zar zbog tebe treba da preuredim Zemlju, Nebo i Red koji je uspostavljen u Mom Carstvu i da mijenjam Svoj Kader i to zbog toga da bi se desilo ono što ti hoćeš, a ne ono što Ja hoću, da bude po tvojoj volji, a ne po Mojoj. Tako Mi Moje Veličanstvenosti, ako se u tvom srcu ova želja bude još jednom pokrenula, izbrisaću te sa liste poslanika!”

Allah dž.š. je rekao Davudu a.s.: “Ti hoćeš jedno, a Ja drugo i dešava se onako kako Ja hoću. Kad se prepustiš onome što Ja hoću, pružiću ti ono što ti hoćeš. Ako se ne pokoriš Mojoj Odredbi, namučićeš se sa onim što ti hoćeš, a ipak će se desiti onako kako Ja hoću.”

Fudail je rekao: ”Ako ne možeš podnijeti ono što ti je Allah odredio, nećeš moći podnijeti ni ono što sam sebi odrediš.”

Ibni Mes'ud je rekao: “Radije bih se spalio na užarenom uglju nego što bih prigovorio za nešto što se desilo: 'Ah, što se ovo desilo...' ili za nešto što se nije desilo: 'Ah, da se ovo desilo...'”

U jednoj predaji o Beni Israilu govori se o jednom Allahovom robu, koji je dugo godina bio u neprekidnom ibadetu, te kako mu se u snu pokazala pastirica koja će mu u Džennetu biti drugarica. On je tu pastiricu zaželio da vidi i počeo je tražiti sve dok je nije našao, pa kada je nađe, ostade kod nje kao gost tri dana ne bi li vidio u čemu se sastoji njena tolika pobožnost. Ali, u toku boravka, kada je on noću ibadetio, ona je spavala, a kada je on danju postio, ona je jela. Tad je ovaj pobožnjak upita: “Pa zar ti ne radiš ništa drugo do ono što sam dosad vidio?” Ona mu

odgovori: “Ne, tako mi Allaha, ništa više od onoga što si vidio, a ja ni ne znam ništa više.” On nije prestao da je nagovara da razmisli da li još nešto radi sem ibadeta dok ona na kraju nije rekla: “Imam jednu malu vrlinu. Kad sam u nevolji, ne žudim da me prođe. Kad sam bolesna, ne tražim zdravlje. Kad sam na suncu, ne trčim u hladovinu, a kad sam u hladu, ne žudim za suncem.” Pobožnjak stavi ruku na njenu glavu i reče: “Ti kažeš da je to mala vrlina?! Tako mi Allaha, to je ogromna vrlina prema kojoj je ibadet isuviše sitan.”

O SUŠTINI ZADOVOLJSTVA I DA JE ONO MOGUĆE I U ONOME

ŠTO SE PROTIVI VLASTITOJ POTREBI

Kad se kaže da čovjek može odoljeti naletima svojih strasti, nevolja i tuga, te pokazati strpljivost i postojanost, ali da je nezamislivo s tim biti i zadovoljan, to ne znači ništa drugo nego da se negira sama ljubav. Sasvim je sigurno i razumljivo da voljeti Allaha dž.š. znači usmjeriti sva svoja čula prema Njemu. To znači da plod zadovoljstva proizilazi sa onim što Mašuk (Voljeni) radi, a to jasno govori o ljubavi kroz dva načina dešavanja.

Prvi način je kad zaljubljeni (ašik) ne osjeća kad mu se nanese bol. On ne osjeća niti zapaža da ga je neko povrijedio. Slično se dešava sa čovjekom u žestini bitke, kod kojeg vlada bijes i strah tako da on uopšte ne primijeti zadobijenu ranu sve dok ne vidi kako iz nje teče krv. Isto se dešava sa onim koji u velikoj žurbi za nekim poslom uopšte ne primijeti kad mu se trn zabije u nogu, jer je njegova pamet toliko zaokupirana tim poslom da on nikako i ne osjeća bol. To potiče od toga što je razum zaokupljen i ispunjen sa tim zbivanjem tako da mogućnost osjećanja bilo čega drugog ne djeluje. To se može desiti i ašiku (zaljubljenom), čija su čula sasvim zaokupljena gledanjem Drage ili osjećajem za njom, pa on uopšte ne osjeća ono što mu zadaje bol ili brigu. To traje sve dok je njegovo srce potčinjeno ljubavi. Kad je već nešto takvo moguće, kad je uzročnik bola Draga, bez obzira kolika ta bol bila, ona se podnosi jer dolazi od same Drage. Ništa ne može tako zaokupirati srce i odvući ga od svega drugog kao što može ljubav. Kao što lagan bol (od Drage) može da pokazuje slabu ljubav, isto tako žestok bol može da manifestuje veliku ljubav. Kad se bol udvostruči, može se udvostručiti i ljubav. Kao što ljubav prema vanjskim likovima, koje vide vanjske oči, može da se znatno pojača, isto tako može da se znatno pojača i ljubav prema unutarnjim likovima koji se vide svjetlom unutarnjeg vida. Allahova Ljepota i Veličina se ne mogu porediti ni sa kojom ljepotom i veličinom. Kad se nekom nešto od ovog otkrije, on će toliko s tim biti zanesen da, tako omamljen i zbunjen, neće nikako moći opaziti šta se s njim dešava.

Priča se da se jednom žena Feča el-Mauzilija hodajući okliznula i pri tome iščupala jedan nokat. Ona se tada nasmijala, a na pitanje: “Pa zar ne osjećaš nikakvu bol,” odgovorila je: “Radost zbog nagrade koju ću dobiti ne dozvoljava mi da osjetim gorčinu bola.”

Zal et-Tusteri k.s. imao je jednu bolest koju je on kod drugih liječio, a kod sebe nije. Kad mu je neko to prebacio, on je rekao: “Prijatelju, zar ne znaš da udarci Drage ne bole?”

Drugi način je da čovjek može osjećati bol i dobrovoljno je preuzima na sebe, pripreman je i žudi za njom. Podrazumijeva se da je on pri zdravoj pameti, mada se njegova priroda toj boli suprotstavlja. Takvo osjećanje ima i onaj koji se prepusti hirurgu da mu pusti krv usprkos boli koja se pri tom zahvatu javlja, jer je on dobrovoljno prihvatio hirurga, tražio ga je i pri tome mu je zahvalan. Tako se isto osjeća i trgovac koji je krenuo na put zbog posla usprkos teškoća koje ga na putu očekuju. Ali, njegova pomisao o uspješnom dobitku na putu, koja je povezana s njegovom ljubavi, osladiće mu teškoće i učiniti da ih on dragovoljno podnosi. Tako će i onaj, koga je Allah dž.š. stavio na iskušenje, preuzeti dobrovoljno na sebe to iskušenje, trpjeće, tražiće ga, jer mu je vjera čvrsta i jaka, biće s tim zadovoljan i zahvaljivaće Allahu dž.š. jer zna da će za to dobiti nagradu koja je veća od onoga što je u tom iskušenju izgubio.

Sve ovo vrijedi za slučaj kad čovjek zna za nagradu i dobročinstvo koje će dobiti za pretrpljenu bol. Ljubav može postati tako jaka da ašik može postići svoj cilj kroz Mašukovu volju i zadovoljstvo, a ne kroz nešto drugo, što bi tome stajalo u suprotnosti. Mašukova volja i zadovoljstvo su predmet njegove ljubavi i čežnje. Iskustvo nas uči da se nešto slično tome dešava među ljudima, a o tome je napisano dosta pjesama i o tome se puno govori. Sve ovo nastaje i dolazi samo preko vanjskog gledanja ljepote i vanjskih likova pri čemu se, inače, koristi samo vanjski vid. Jer kad budeš ispravno posmatrao ovu vanjsku ljepotu, shvatićeš da ona predstavlja samo jedan mali dio izražen preko kože u koju su umotani krv i meso, izmiješani sa prljavštinom, čiji je početak mutna kapljica, a završetak odvratna strvina. Posmatraj organ koji opaža tu vanjsku ljepotu, koji tako često griješi, malo vidi kao veliko, a veliko kao malo, udaljeno vidi kao blisko, a ružno kao lijepo.

Pa kad je moguće da ovakva ljubav posjeduje takvu moć, koliku tek moć može onda da ima ljubav prema vječnoj, beskonačnoj i savršenoj ljepoti, koja se može posmatrati samo unutarnjim okom, koja nije potčinjena zabludi, koju smrt ne može uništiti, već nakon smrti ostaje živa kod Hakka radujući se Allahovim milodarima, i koja smrću tijela zadobija još oštriji i jasniji vid. Pažljivim posmatranjem ovo postaje sasvim jasno i dolazi se do zaključka da takva ljubav postoji, a to svjedoče priče i izreke samih ašika.

Džunejd je rekao: “Pitao sam Sari es-Sakatija : 'Osjeća li ašik bolove od nedaća?' Odgovorio mi je: 'Ne!' Pitao sam: 'A kada bi ga udario mačem?' Odgovorio mi je: 'Ne, pa ni kada bi ga udario mačem zaredom sedamdeset puta.'“

Neko je rekao: “Sve što želi On, želim i ja. Kada bi On želio da odem u Džehennem, i tamo bih otišao.”

Bišr el-Haris, Bosonogi je rekao: “Sreo sam u istočnom dijelu Bagdada čovjeka koji je kažnjen sa stotinu udaraca bičem, a da pri tome od sebe ni glasa nije pustio. Sprovodili su ga do zatvora, a ja sam ga slijedio pa ga upitah: 'Zašto su te tako udarali?' 'Jer sam zaljubljen,' odgovori on. Upitao sam ga: 'A zašto si šutio dok su te udarali?' On reče: 'Moja draga je stajala nasuprot mene i posmatrala me.' Tad mu ja rekoh: 'Eh, kad bi ti vidio pravu Dragu!' Tad taj čovjek kriknu i pade mrtav na zemlju.”

Isti ovaj Bišr je pripovijedao: “Dok sam bio još na početku sufijskog puta, došao sam u Abadan i tamo vidio slijepog i gubavog epileptičara koji se pružio na zemlji dok su mu mravi grizli tijelo. Stavio sam mu glavu u svoje krilo i uputio za njega jednu dovu. Ali kad je on došao sebi, uzviknuo je: 'Ko je taj nametljivac koji hoće da se upetlja između mene i mog Gospodara? Kad bi me On i u komade sjekao, ja bih ga čak još i više volio!' Od tada,” reče Bišr, “nikada se više nisam miješao kad bih vidio Allahovog roba kad ga iskušava njegov Gospodar.”

I u Kur'anu stoji da su neke žene koje su vidjele Jusufovu ljepotu toliko bile njime zaslijepljene da su se isjekle po rukama, a da nisu ni primijetile. Kad je u Misiru izbila glad, ljudi su dolazili kod Jusufa a.s., gledali su u njegovo lice i na taj način su utolili svoju glad.

Mezruk je pričao: “U pustinji je živio jedan čovjek koji je imao psa, magarca i pijetla. Pijetao je budio njega i njegove komšije na namaz, magarac im je nosio vodu i šator, a pas ih je čuvao. Jednom dođe lisica i uhvati pijetla pa su se oni zbog toga veoma ražalostili. Ovaj čovjek, koji je bio pobožan, reče im: 'Možda je ovo dobro.' Poslije toga dođe vuk pa ubije i razdere magarca. Ljudi se zbog ovoga još više ražalostiše. Pobožnjak opet reče: 'Možda je ovo dobro.' Konačno, to se isto desilo i sa psom, a ovaj čovjek opet reče: 'Možda je ovo dobro.' Kad su se jednog dana probudili, vidjeli su oko sebe ostale stanovnike pustinje pohvatane i porobljene, dok su samo oni ostali slobodni. Jer druge stanovnike su odali glasovi pasa, magaraca i pijetlova. Tako je gubitak životinja za ove ljude ispao spasonosan, a Allahova odredba se ispunila.”

Stoga, ko spozna skrivena Allahova dž.š. dobra, taj je zadovoljan sa svim što On čini u svakom slučaju. Priča se kako je Isa a.s. prolazio pored jednog slijepog i hromog čovjeka kome je od gube otpadalo meso pa mu ovaj reče: “Slavljen neka je Allah, koji me je izliječio od bolesti s kojom je On

toliko ljudi kaznio!” Isa a.s. ga upita: “Zar postoji neka bolest od koje si ti pošteđen?” Ovaj odgovori: “O, Allahov izaslaniče, bolje mi je nego onima koji oskudijevaju u spoznaji o Allahu dž.š., a koju mi je moj Gospodar spustio u srce.” Isa a.s. mu tad reče: “Istinu si rekao. Pruži mi ruku!” Kad mu je pružio ruku, odjedanput je postao najljepši čovjek i likom i stasom i Allah dž.š. ga je oslobodio od svih onih bolesti. Slijedio je Isa a.s. i robovao Allahu zajedno sa njim.

Ibn Mes'ud je imao običaj da kaže: “Bogatstvo i siromaštvo su dvije jahalice. Meni je sasvim svedno na kojoj od te dvije jašem. Bogatstvo mi pruža obilje darova, a siromaštvo mi daje sabur.”

Upitali su jednog arifa: “Jesi li dostigao zadnji stepen zadovoljstva?” Odgovorio je: “Zadnji stepen nisam, ali sam dospio do jedne stanice. Kad bi me Allah dž.š. htio razapeti preko Džehennema da preko mene, kao preko mosta, ljudi idu u Džennet, a zatim kad bi sa mnom htio ispuniti Džehennem, tako da više u njemu nema mjesta, a da bih time svojom odanošću Njemu otkupio položaj Njegovog miljenika, tada bih poželio tu Njegovu odredbu s kojom bih bio zadovoljan.” Onaj koji je ovo rekao, znao je da bi ljubav tako zaokupila njegova čula da on ne bi osjetio muke džehennemske vatre. Pa i kada bi jedno čulo ostalo slobodno, radost, koja se javlja što se volja Mašuka izvršava na njemu preko njegovog žrtvovanja u Džehennemu, potčinila bi i ovo čulo.

Takav stepen ljubavi nam izgleda nemoguć jer je ovakva ljubav daleko iznad mogućnosti koje nam pruža naše jadno tijelo. Slabić ne bi trebao smatrati čudnim stvari kojima jaki ljudi s lahkoćom barataju. Svako treba da vjeruje da ono što nije u njegovoj moći može da bude u moći evlija.

Imran ibn el-Hussein je bolovao od vodene bolesti zbog koje je ležao na leđima i nije mogao ni stajati ni sjedjeti. Jednom ga je posjetio Mutarrif sa svojim bratom Ebu-l-'Ala i kada ga je vidio u takvom stanju, počeo je da plače. Imran ga upita: “Zašto plačeš? Ne plači! Ono što Allah dž.š. voli, i meni je drago.” Pa onda nastavi: “Nešto ću ti kazati što će ti, inša Allah, možda pomoći, ali ovo ne govori do moje smrti. Znaj da me posjećuju meleki i da ja uživam u njihovoj srdačnosti i blizini. Zbog toga znam da ova bolest nije kazna, jer sam kroz nju uživao u velikim darovima.” Ko tako nešto doživi u svojoj bolesti, kako da ne bude zadovoljan s tim svojim stanjem?

Kad je Sa'd ibni Ebi Vekkas oslijepio i došao u Mekku, oko njega su se skupili ljudi i molili ga da uputi za njih dovu, jer je on imao privilegije da mu se dove uslišavaju i on je za svakog pojedinačno uputio dovu. Abdullah ibn es-Saib je pripovijedao: “Tada, u to vrijeme još sam bio dječak, otišao sam do njega, predstavio mu se i rekao: 'Amidža, ti moliš za ljude, ali kada bi ti htio uputiti dovu za sebe, Allah dž.š. bi ti povratio svjetlo vida.' On se nasmiješio i rekao: 'Sine moj, Allahova volja mi je vrjednija od svjetla vida.'“

Jednom se nekom sufiji izgubio sinčić, tako da se tri dana nije znalo gdje je bio. Jedan mu čovjek reče: “Što ne zamoliš Allaha dž.š. da ti vrati sina?” On je odgovorio: “Strašnije mi je suprotstaviti se Allahovoj volji nego izgubiti sina!”

Nekoliko ljudi je posjetilo Šiblija k.s. u ludnici u kojoj je bio zatvoren. Upitao ih je: “Ko ste vi?” Odgovorili su mu: “Mi smo ljudi koji te vole.” Tad on uze nekoliko kamenova koje je našao kod sebe, te poče da ih gađa tako da se oni brzo razbježaše. On im viknu: “Zašto bježite? Vi tvrdite da me volite. Ako je to istina, onda morate podnositi svako zlo od mene.”

Ako razmisliš o ovim pričama, spoznaćeš da nije nemoguće biti zadovoljan sa onim što se protivi vlastitoj volji, želji i strasti i da je to jedna važna stanica na putu pobožnjaka. Ono što je moguće u ljubavi prema ljudima i ovozemaljskim dobrima, moguće je i u ljubavi prema Allahu dž.š. i ahiretskim dobrima i za to postoji mogućnost i dva puta. Jedan se sastoji u tome da čovjek pristaje na bolove zbog nagrada koje za njih očekuje, kao što dobrovoljno pušta krv i kao što pije gorke lijekove jer time očekuje svoje ozdravljenje. Drugi se sastoji u tome da čovjek ne podnosi bolove zbog toga što očekuje neki dobitak, koji slijedi iz toga, već zato što je to volja Drage, a njemu je to sasvim dovoljno. Ljubav može postati tako jaka da se volja zaljubljenog u potpunosti poklopi sa voljom Drage i za njega ne postoji veća radost od toga da se Draga raduje i da je zadovoljna, pa čak i kad volja Drage za zaljubljenog predstavlja njegovu smrt.

To je moguće čak i kad postoji osjećaj bola. Katkada ljubav može imati takvu snagu da sama zaguši svaki osjećaj bola. Događaji, iskustvo i svjedočanstva dokazuju da se to dešava. Ali ko ovo kod sebe nije doživio, on nema nikakvo pravo da to poriče. Čovjek ovo ne zna samo zato što mu nedostaju uzroci preobilja ljubavi. Ko nije okusio ljubav, taj ništa ne zna o čudima koja ona načini. Postoje ljubavna čuda koja su još veća od onih koja smo opisali.

Amr ibn el-Haris er-Refiki je rekao: “Bio sam u Rakki u jednom društvu kod mog prijatelja. Među njima je bio mladić koji je volio neku, muzički nadarenu robinju, koja je takođe bila sa nama. Počela je da svira lautu i da pjeva:

Ljubav je gorka muka

koja se kroz suze pokazuje.

Kako tek onaj koji voli

može zbog nje ikad da jadikuje?

Tad joj mladić reče: 'Zaista si to dobro otpjevala, djevojko. A sad mi dozvoli da umrem.' Ona mu reče: 'Dozvoljavam ti. Umri!' On stavi glavu na jastuk i zatvori usta i oči. Kad smo ga prodrmali, bio je mrtav.”

Džunejd je pripovijedao: “Vidio sam jednog čovjeka kako se ponizno uhvatio za rukav jednog mladića iskazujući mu svoju ljubav. Mladić mu reče: 'Dokle ćeš se još tako podmuklo igrati?' Čovjek mu odgovori: 'Allah zna da iskreno mislim sve ovo što kažem. Ako mi narediš da umrem, ja ću umrijeti.' Mladić reče: 'Onda umri ako si iskren!’ Čovjek tad leže na stranu, sklopi oči i umre.”

Ako čovjek smatra da su moguće takve stvari u ljubavi, onda on mora još više da bude ubijeđen u ljubav prema Stvoritelju, jer unutarni vid je istinitiji od vanjskog. Božanska Ljepota je odsjaj na licima stvorenja. Sve ljepote ovog svijeta samo su odsjaji ove Ljepote. Ko nema unutarnje čulo vida, taj poriče ljepotu vidljivih oblika. Ko nema čulo sluha, taj poriče ljepotu melodija i ritmičnih arija. Ko nema imansko srce, taj nužno poriče onu najveću radost, koju samo srce može da osjeti.

Neki ljudi su rekli da u zadovoljstvo spada i to da čovjek ne traži ništa od Allaha dž.š., da ne moli ni za šta što već ne postoji, da bude zadovoljan i da nema prigovor za bilo koji grijeh ili zločin, jer sve to počiva na Allahovoj odredbi, zatim da ne bježi iz grada u kojem vladaju grijesi ili zla djela jer su to plodovi Allahovog određenja. Sve ovo je zabluda. Što se tiče dove, pa i sam Muhammed s.a.v.s. je molio, upućivao dove i držao do njih, tako da je rekao: “Dova je znak robovanja Allahu.” Djelovanje dove je stvarno i počinje time da je čovjek dirnut u srce, skrušen je i ponizan, osjeća svoju slabost i niskost i traži utočište kod Allaha dž.š. Sve ovo su vrline. Koliko god nije u suprotnosti sa predanošću Allahovoj odredbi to što čovjek jede kad je gladan, pije kad je žedan i oblači se kad mu je hladno, isto tako nije u suprotnosti sa zadovoljstvom sa Allahovom odredbom to što čini dovu da bi se spasio neke nevolje. Pa pošto je za oba ova slučaja stvoreno sredstvo koje nam pomaže, onda je protivljenje Allahovoj odredbi baš to kada čovjek ne slijedi ovu zapovijed za dovu i ne upotrebljava ustanovljena i preporučena sredstva.

Kako bi se moglo dopustiti i saglasiti se s grijehom, kad nam je to izričito zabranjeno i kad je rečeno da odobravanje grijeha predstavlja saučešće u grijehu. Rečeno je: “Kad se jedan čovjek ubije na Istoku, a na Zapadu se nađe drugi koji odobrava ovo ubistvo, onda i on ima saučešća u tom ubistvu.”

Doduše, izvršenje grijeha je uslovljeno Allahovom odredbom, ali to su dva stanovišta. Jedno je stanovište ljudsko po kojem je grijeh prepušten slobodnoj čovjekovoj volji i zabranjen je. Drugo stanovište je Allahovo po kojem je izvršenje grijeha u Allahovoj odluci i određenju.

Pa sada, ukoliko je Allahova odredba da svijet treba da opstoji i sa bezvjerstvom i grijesima, onda moramo s tim biti zadovoljni. Ali ukoliko je grijeh u slobodnom čovjekovom izboru i osobina je i oznaka Allahove mržnje, onda s tim grijehom ne smijemo biti zadovoljni. Ovo nije u suprotnosti. Npr, kad čovjek sazna za smrt svog neprijatelja, koji je ujedno bio neprijatelj drugim njegovim neprijateljima, onda će on zbog toga ujedno biti i žalostan i veseo, veseo s jednog, a žalostan s drugog stanovišta. Protivljenje postoji samo onde gdje se jedan čovjek suprotstavlja drugom na istom stanovištu.

Isto tako, treba bježati iz mjesta koje je preplavljeno grijesima. U Kur'anu se kaže: "...Gospodaru naš, izbavi nas iz ovog grada čiji su stanovnici nasilnici..." (En-Nisa', 75.) Stari narodi su iz takvih gradova uvijek bježali jer su ti gradovi bili zaraženi grijesima, a ako to ne učine, nesreće i kazne koje slijede zbog toga, padaju na sve prisutne, pa pogađaju i njih. "I izbjegavajte ono što će dovesti do smutnje koja neće pogoditi samo one među vama koji su krivi..." (El-Enfal, 25.) Kad se neko zadesi na mjestu pored kojeg prolazi žena, koja mu je inače zabranjena, pa mu pogled padne na tu ženu i zbog toga pobjegne odatle, to se ne protivi njegovom suprotstavljanju Allahovom određenju. Kad u jednom gradu vladaju nesreće i glad, dopušteno je taj grad napustiti osim ako se radi o zaraznoj bolesti kad je odlazak zabranjen jer bi odlaskom zdravih, bolesni ostali bez potrebne njege i pomoći. U svim ostalim slučajevima nesreće i zla ovo ne vrijedi i čovjek treba da upotrijebi sva ona sredstva koja su mu naređena i preporučena. Kad se to učini, onda čovjek mora da se saglasi i zadovolji sa Allahovom dž.š. odlukom i da spozna da u tome leži njegov spas i sreća.

Prijevod s njemačkog: Velid Imamović